

Pleidooi voor een respectloze maatschappij¹;

Mijn eerste reactie nadat mij gevraagd was een inleiding te houden over ‘respect’, was: ‘Zijn jullie wel aan het goede adres?’ Dat bleek achteraf wel zo, want anders had ik hier niet gestaan. Waarom dan mijn vraag? Nou, omdat ik het woord respect niet meer kan uitstaan. Het is alsof ik onze minister-president hoor spreken over waarden en normen. Het is nietszeggend, maar pretendeert dat je wat doet aan de oorzaak van de toenemende agressie in de samenleving. Oftewel, respect en ‘normen en waarden’ staan bij mij in het teken van het hermoraliseren van de samenleving en vallen binnen de romantische en nostalgische kijk dat vroeger alles beter was. Moraliseren kent geen analyse, maar slechts een verlangen dat uitgaat van een arrogantie die zegt: ‘Als iedereen zich aan deze moraal houdt, dan komt het goed.’

Het is deze kijk en opvatting die ik bestrijd. Als dominee houd ik van moraal, maar verafschuw ik moraliseren. Moraal heeft met lezen te maken, een kijken naar, een inzicht hebben in elkaar en het eigen verhaal. Het heeft te maken met weten dat je als mens een onderdeel van een geheel bent. Een geheel waar kwetsbaarheid integraal deel van uitmaakt. We kunnen geen samenleving creëren waar totale veiligheid heerst.

Wanneer je wilt kijken naar ontwikkelingen in de maatschappij t.a.v. geweld, dan is daar een bepaalde bereidheid voor nodig om onszelf als onderdeel van het probleem te zien. Want in ons handelen en in onze gedachten zijn wij onderdeel van deze maatschappij. Er is geen vrijplaats van waaruit je de maatschappij kunt beschouwen. Onderzoeken gaat samen met introspectie (naar je zelf kijken en naar de motivatie van je handelen) en empathie (het inleven in de ander en zijn motivatie proberen te begrijpen en te verstaan).

Dit laatste (de introspectie en empathie) zijn vaak helemaal verdwenen in de discussie over respect. En ik durf zelfs te zeggen dat in deze zin het taalgebruik van de groep waarmee ik werk (jongeren van 12 tot 18 die gedetineerd zijn) en het taalgebruik van onze minister-president als hij spreekt over waarden en normen, niet wezenlijk verschillen en zelfs elkaar overlappen. In beider taalgebruik wordt er namelijk van abstracte begrippen uitgegaan die op velerlei manieren zijn te duiden. Ik vertrek liever vanuit een concrete situatie om zo te proberen te begrijpen wat er gaande is in de samenleving. Bij mensen die abstracties gebruiken om een werkelijkheid te duiden, is meestal sprake van een gebrek aan empathie en introspectie. Ze zijn geneigd zich achter een muur van wetten en moraal terug te trekken om zo de angst voor de ‘ander’, het vreemde, beheersbaar te maken. Nu wij hier rond het thema respect bij elkaar zijn, lopen wij het gevaar om in die zelfde valkuil te vallen. Ik noem dit de valkuil van de comfortabele leunstoel. Pratend vanuit die positie lopen wij het gevaar dat arrogantie toeslaat voordat we het zelf in de gaten hebben.

Als ik in het woordenboek kijk (Van Dale on line), dan staat als eerste vermelding bij respect: *eerbied uit hoogachting of angst*. Twee totaal tegenovergestelde gevoelswaarden bepalen het woord. Hier zie je dat kwetsbaarheid geen onderdeel uitmaakt van respect en dat introspectie en empathie er ook geen onderdeel van uitmaken.

Woorden worden bepaald door de context waarbinnen ze gebruikt worden. Dat geldt ook voor het woord ‘respect’ in de jeugdinstelling waar ik werk (het gebruik past overigens geheel binnen de uitleg van het woordenboek). Respect betekent bij de jongeren: ‘Jij hebt mij hoog te achten.’ Respect wordt afgedwongen. ‘Je hebt mij te respecteren in de ruimte die ik inneem, want anders sla ik je op je bek en dwing ik het zo af.’

¹ Inleiding gehouden op 22 Internationaal Jongerencongres Groningen 25 t/m 28 Oktober.

Hetzelfde zie je bij politici die zich beroepen op een totaalvisie op de maatschappij. Respect wordt dan slechts bepaald en opgelegd door een levensovertuiging waar de ander zich aan dient te houden. Plaats voor uitzonderingen c.q. afwijkingen verdwijnt vaak in zo'n kijk.

Respect sluit de uitzondering uit, omdat het de dominante beheersende ideologie is waaraan het andere zich dient te conformeren.

Dit soort respect (kijk en luister maar naar radio en t.v.!) wordt meestal bedoeld als er over respect wordt gesproken. Het is het respect van degeen die zich afsluit van de ander. Anders gezegd, het is het soort respect dat zijn basis vindt in angst. Angst die gebaseerd is op de zwakte van het ik en/of de cultuur. Men is bang om zichzelf te verliezen als de ander teveel invloed krijgt binnen de eigen levenssfeer.

Conclusie:

De wereld staat op zijn kop als wij mensen met respect gaan behandelen, omdat respect in vele gevallen kwetsbaarheid uitsluit. Vaak wordt onder de noemer van respect misbruik gemaakt van kwetsbare mensen. Zo lees ik in een artikel uit Trouw van 1 augustus: 'een dakloze krijgt een boete omdat hij koningin Beatrix beledigde'. Het openbaar ministerie vervolgde deze man voor majesteitsschennis. Dit is de wereld op zijn kop.

Het is de wereld op zijn kop, omdat juist de dakloze man, die volgens hetzelfde artikel in Trouw in de war was, verdient in de war te mogen zijn. Een maatschappij die niet kan omgaan met de uitzondering, wordt anders tot een gevangenis waar respect wordt afgedwongen op basis van angst. Angst is dan onderdeel geworden van eigen handelen en wordt geprojecteerd op de 'Ander', die conform onze 'angst-oplossing' (denk aan Wilders) dient te gaan leven.

Mijn pleidooi is dan ook om vooral niet over respect te praten, maar over oorzaken en gevolg.

Het wordt zo een pleidooi over het delen van de angst, een pleidooi voor het vertellen van verhalen, een pleidooi over het creëren van nieuwe kansen.

Deze nieuwe kansen mag ik ervaren als jongeren in een kerkdienst even zichzelf verrassen doordat ze beginnen te huilen. Of als ze kwetsbaar, vaak gebroken, vertellen over wat hun overkomen is. Dit zijn momenten die af en toe inbreken in de wereld waar ik werk en die voorbij het 'je-hebt-me-te-respecteren-bemoei-je-niet-met-mijn-zaken-want-anders-sla-ik-je-op-je-bek' gaan. De hemel breekt dan als het ware heel even in, kwetsbaar zoekend met de jongeren, met de wereld, als voor een afspiegeling van hoe de wereld uiteindelijk bedoeld is.

Mijn oproep is: Wees respectloos, deel met elkaar de verhalen van kwetsbaarheid en dien elkaar in de liefde.

Stellingen:

1) Respect is het toverwoord waarmee wij onze angst voor 'de Ander' (de vreemdeling, het anders zijn) maskeren.

2) Als de Eeuwige, als scheppende en bevrijdende instantie, waar wij slechts in vermoeden en verwijzende zin over kunnen spreken, respect verdient, dan houdt dit tevens in, dat respect gebaseerd op machtsverhoudingen dient te worden afgewezen.